

**ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
КУРГАННОГО НАСИПУ В УР. “ПОРУБИ”
(ПЛІСНЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС) У 2016 Р.**

Андрій Филипчук*, Галина Филипчук**

** КЗ ЛОР “Адміністрація історико-культурного заповідника
“Давній Пліснеськ”*

вул. В. Винниченка, 14, м. Львів, 79008, e-mail: archandrij@ukr.net

*** Інститут народознавства Національної академії наук України
пр. Свободи, 15, Львів, 79000, e-mail: galsoloviy@ukr.net*

Публікуються основні результати дослідження курганного насипу на могильнику в ур. “Поруби” у 2016 р.

Ключові слова: Пліснеський археологічний комплекс, Пліснеськ, могильник, курган, давньоруський період.

Одним із завдань Пліснеської археологічної експедиції Історико-культурного заповідника “Давній Пліснеськ” у сезоні 2016 р. було подальше дослідження курганного могильника в ур. “Поруби”. Головна мета робіт полягала у з’ясуванні хронології та вивченні решток поховального обряду одного з курганних насипів на некрополі*. Для з’ясування цих питань було закладено розкоп II, основні результати з досліджень якого публікуються у цій праці.

Розкоп II закладено на місці курганного насипу у підніжжі місцевого валу зовнішньої лінії захисту, за 4 м на захід від краю розкопу II 2015 р. (рис. 1). Розкоп закладався секторним способом із залишенням хрестоподібного контрольного профілю на вершині насипу кургану та із розміткою по квадратах: кв. А–Б 1–2 /сектор I/; кв. А–Б 3–4 /сектор II/; кв. В–Г 3–4 /сектор III/; кв. В–Г 1–2 /сектор IV/ (рис. 2).

Загальна площа розкопу становила 52 м². Після зняття лісової підстилки (товщ. 0,05–0,10 м) проводилися постійні зачищення досліджуваної площі. Фіксація культурних решток та деструкцій кургану велися відносно рівня сучасної поверхні та абсолютного рівня, який був прокладений через найвищу відмітку у північній частині розкопу. Стратиграфічні нашарування в цьому місці городища були представлені: 1) світлими та темними прошарками світло-

---

* Археологічні дослідження проводилися під керівництвом заступника директора з наукової роботи КЗ ЛОР “Адміністрація історико-культурного заповідника “Давній Пліснеськ” А. Филипчука, за участю наукового співробітника відділу історичної етнології Інституту народознавства НАН України Г. Филипчук (керівник розкопу II), наукового співробітника Адміністрації ІКЗ “Давній Пліснеськ” Б. Гринюки (лаборант розкопу II), а також студентів історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Розкопкам кургану передували упорядкувальні роботи на території курганного некрополя – пам’ятці археології національного значення (охоронний номер 130012–Н). Вони проводилися з 04 по 06 липня 2016 р. силами працівників Заповідника, волонтерів, а також учасників археологічних досліджень Пліснеська.

сірих суглинків; 2) темно-сірими (непоруханими) опідзоленими суглинками; 3) різними прошарками темних суглинків; 4) “передматериковим” перехідним горизонтом; 5) а також перевідкладеними ґрунтами на основі описаних (в т.ч. сильно опідзоленими перевідкладеними темними суглинками, частково змішаними з перехідним шаром; сильно опідзоленими перевідкладеними суглинками насиченого /“масного”/ темного відтінку, що частково змішані з перехідним горизонтом).

Курган (об’єкт № 1) зафіксовано у кв. А–Б 2–4, В 1–4 та Г 1–3 (рис. 2; фото 1, 2). Дослідити курганний насип у кв. А–Б 1 не вдалося, через те, що тут проростало дерево з насиченим корінням. Не вдалося повністю відкрити курган у кв. В 4, а також закласти квадрат Г 4 у зв’язку із наявністю тут, на внутрішньому схилі валу зовнішньої лінії захисту, окопів Другої світової війни, де навіть під лісовою підстилкою простежувалися ймовірні рештки зброї чи амуніції цього часу. На жаль, повністю уберегтися від такого спадку війни у розкопі не вдалося. У кв. Г 1–2 з гл. 0,30–0,50 м було виявлено продовгувате овалоподібне заглиблення гл. до 0,90 м від рівня сучасної поверхні (парам.: довж – 1,20 м та шир. – 1,50 м; східною частиною ця яма заходила у найближчу стінку розкопу). Тут було зафіксовано й вилучено з два десятки детонаторів для мін*.

Спостереження над стратиграфічними розрізами розкопу II дозволяють ствердити наступне:

1) Стратиграфічний зріз А–А 1 (рис. 3). Курганний насип знаходився під трьома шарами (двома верствами світлих та верствою темних) світло-сірих суглинків загальною товщ. від 0,20–0,25 м на вершині насипу, до 0,40–0,50 м по краях насипу. Він представлений передусім насипом сильно опідзолених перевідкладених темних суглинків, що частково змішані з перехідним шаром. Максимальна товщина цього горизонту близько вершини кургану складала 0,50–0,60 м, а протяжність насипу по зрізі А–А 1 (фактичний діаметр курганного насипу) – 6,20 м. У цьому ж зрізі, в районі ділянки кв. В 2 нижче описаного горизонту, фіксувався прошарок сильно опідзолених перевідкладених суглинків насиченого (“масного”) темного відтінку, що частково змішаний з перехідним горизонтом. Цей же прошарок дещо виступав у стратиграфічному розрізі А–А 1 на відтинку кв. Б 2. Максимальна встановлена його протяжність тут складала 1,70 м, а середня ширина – 0,15 м. У цих же квадратах, одразу після описаного прошарку, частково простежувався ще й шар світло-сірих опідзолених суглинків загальною довж. 2,95 м та шир. 0,05–0,10 м. Усі вище перелічені верстви й складали курганний насип. Стратиграфічні спостереження вказують, що останній був сформований на рівні темно-сірих непоруханих опідзолених суглинків товщ. 0,07 (0,10)–0,20 м, які “насідали” на непоруханий перехідний горизонт.

---

* Зазначені артефакти не являли собою загрози, адже були у несправному стані. Однак, опісля їхньої фіксації та під час вилучення, студентів-практикантів та волонтерів на розкопі не було. Вилученням “спадку війни” займалися А. Филипчук та Б. Завітій.

II) Стратиграфічний зріз Б–Б 1 (рис. 4). Загалом, схожа ситуація мала місце під час аналізу стратиграфічного зрізу Б–Б 1. Як і у попередньому випадку, курганний насип тут знаходився під трьома шарами світло-сірих суглинків (світлим, темним та світлим) у кв. Б 4 – де було ближче до зсуву з валу зовнішньої лінії захисту, та двома шарами світло-сірих суглинків (світлим і темним) у решти квадратах. У різних частинах розкопу їхня товщина коливалася від 0,10 до 0,60 м. Курганний насип представлений передусім верствою сильно опідзолених перевідкладених темних суглинків, що частково були змішані з перехідним шаром. Максимальна товщина зазначеного горизонту близько вершини насипу кургану становила 0,55 м. Максимальна зафіксована (неповна) протяжність (у кв. Б 1 даний горизонт курганного насипу не відкрили через проростання тут дерева) складала близько 5,90 м (фактичний діаметр курганного насипу). У цьому ж профілі (Б–Б 1), в районі ділянок кв. Б 4–2 нижче описаного горизонту, фіксувався прошарок сильно опідзолених перевідкладених суглинків насиченого ("масного") темного відтінку, що частково був змішаний з перехідним горизонтом. Максимальна виявлена його протяжність – 2,70 м, а ширина – 0,10–0,20 м. Під ним, на стику кв. Б 4/Б 3 фіксувалося невелике вкраплення 0,10×0,20 м "масних" чорних суглинків із включеннями вугілля. У кв. Б 3–2 під прошарком сильно опідзолених перевідкладених суглинків насиченого /"масного"/ темного відтінку знаходився шар світло-сірих опідзолених суглинків, загальною довж. 2,80 м та шир. 0,05–0,10 м. Усі описані прошарки, що складали курганний насип, були насипані на рівні темно-сірих непоруханих опідзолених суглинків товщ. 0,10–0,25 м, які "насідали" на непоруханий перехідний горизонт. У кв. Б 4 від краю курганного насипу відходив горизонт легкоопідзолених перевідкладених темних суглинків, змішаних із світло-сірими суглинками. Мабуть, він сформувався внаслідок послідовного сповзання насипу місцевого валу Х ст.

III) Стратиграфічний зріз В–В 1 (рис. 5). Дещо відмінна картина спостерігалася у зазначеному стратиграфічному зрізі. Тут, нижче світлого прошарку світло-сірих суглинків товщ. 0,10–0,20 м, на ділянці кв. В 3 було зафіксовано лінзоподібний прошарок курганного насипу, представленого шаром сильно опідзолених перевідкладених темних суглинків, що частково були змішані з перехідним шаром (товщ. до 0,65 м). Надалі, у кв. Г 3, мала місце врізка у вигляді ямоподібного заглиблення гл. 0,53 м від рівня виявлення та 0,84 м від рівня сучасної поверхні. Заповнення цього заглиблення представлено прошарками перевідкладених сірих суглинків із вкрапленнями вугілля, а також потужним окремим прошарком вугілля (до 0,07 м). Надалі у кв. Г 3 у стратиграфічному профілі поширювалися різні горизонти темних суглинків загальною товщ. до 0,45 м. До речі, у кв. В 3 нижче основи курганного насипу теж мало місце заглиблення (можливо природне?); воно було заповнене світло-сірими опідзоленими сугликами, виявленими, як ми вказували, дещо нижче – у інших частинах стратиграфічних профілів кургану.

За усіма ознаками зазначена вище "антропогенна" врізка у кв. Г 3 була зроблена пізніше насипання основи курганного насипу. Мова йде за яму з *ймовірними рештками тризни* (фото 2). Її вдалося зафіксувати у планіграфії в

кв. Г 3. Максимальна довжина овалоподібної ями по лінії захід–схід становила 1,60 м, а виявлена ширина по лінії північ–південь – 1,05 м. У західній частині ями на її дні зафіксовано три камені середніх розмірів (парам. 0,30×0,20×0,15 м, 0,30×0,20×0,15 м, 0,15×0,15×0,10 м). Сама яма була закладена на окраїнах кургану і своєю східною частиною дещо виходила за його межі. В заповненні ями окрім численних керамічних фрагментів вдалося віднайти фрагменти тваринних кісток, у т.ч. зуб великої рогатої худоби.

Щодо другого заглиблення, у профілі В–В1 в районі кв. В 3, то воно, швидше за все, мало характер природного. У планіграфії розкопу в кв. В 3–2 воно відходило від стінки контрольного профілю й поширювалося у напрямку півночі на 2,10 м, при ширині від 0,40 до 0,95 м. Жодних керамічних матеріалів чи інших артефактів у заповненні заглиблення не зафіксовано.

У планіграфії розкопу, окрім зазначеного, фіксувалася частина ще одного невеликого овалоподібного заглиблення шир. 1,65 м (по лінії північ–південь) та виявленою довж. східної частини (по лінії захід–схід – 1,20 м; західна частина ями заходила у контрольний профіль та нерозкриті кв. А-Б 1). Дно ями залягало на гл. 0,65 м від рівня сучасної поверхні. Описане заглиблення, швидше за все, було природнім, поза як зафіксоване у верстві темно-сірих непоруханих опідзолених суглинків.

Щодо датування кургану, то тут слід зазначити наступне.

Загалом, у різних частинах розкопу зустрічалося доволі багато уламків та фрагментів керамічного посуду, які потрапили сюди внаслідок різних процесів, у т.ч. й у результаті самого насипання кургану. Це – вінця, верхні частини, боковини, придонні частини та денця кружальних керамічних виробів (рис. 6-1, 2).

У кв. Г 3, в межах “темного” прошарку *верхньої частини заповнення ями з тризною*, на гл. 0,45–0,50 м від рівня сучасної поверхні віднайдено фрагменти вінець (рис. 6-3), верхньої частини та боковин кружальних посудин, виготовлених на основі супіскової маси із домішками дрібного, середнього, рідше великого піску. Окремі екземпляри редуковані. Вінця характеризуються розвиненим манжетом. Боковини та верхня частина посудин можуть датуватися загалом XII ст., а ось вінця відносяться до др. пол. XI – поч. XII ст.

У нижніх шарах заповнення ями з тризною та на її дні (кв. Г 3, гл. від 0,75 до 0,85 м) зафіксовано рештки придонної частини, боковин, вінець (рис. 6-4, 5), і верхніх частин кружальних горщиків, основу керамічної текстури яких складала супіскова маса; у тісті були присутні домішки дрібного, середнього, а часто навіть й великого піску й жорстви. Іноді екземпляри прикрашалися лінійним або ж хвилястим рифленим орнаментами. Окремі фрагменти були редуковані, у стінках інших спостерігалися сліди ще чорного димлення. Описані екземпляри були різночасовими. Попередньо їх віднесено як до XI, XII так і до кін. XI – поч. XII ст. Швидше за все остання дата (стику XI та XII ст.) найбільш вдало відображає час закладання ями з тризною.

Як бачимо, жодних решток, чи навіть нятиків на інгумаційне, або ж кремаційне захоронення у розкопі II не виявлено. До речі, не було зафіксовано й жодного курганного ровика навколо самого кургану.

***

Коротко сумуючи вищевикладене, відзначимо наступне. У **розкопі II** на площі 52 м² було розкопано **кенотаф** – свого роду пусту могилу, без жодних ознак кремаційного чи інгумаційного поховання. Уламки керамічних посудини, що віднайдені у насипі кургану, лише приблизно вказують на час його спорудження: тут є як матеріали XI так і XII ст. Оскільки останні переважно фрагментарні, то достеменно судити про хронологію насипання кургану на їхній основі важко. Дещо більше відомостей черпаємо з аналізу керамічних матеріалів, зафіксованих у ямі з тризною, яка згідно стратиграфічних спостережень, закладена на краю кургану пізніше насипання останнього. Верхні частини та вінця кружальних посудин більш чітко датують комплекс з рештками тризни кін. XI – поч. XII ст. Цілком ймовірно, що зовсім недалеко перед тим й був насипаний досліджуваний кенотаф. Між іншим, подібну споруду (пусте захоронення) уже раніше доводилося відкривати на цьому некрополі. Мова йде за дослідження М. Филипчука 2007 р. [1, С. 142–144].

ЛІТЕРАТУРА

1. Филипчук М. Дослідження Пліснеського археологічного комплексу у 2007 році // Вісник Інституту археології. – Л., 2009. – Вип. 4. – С. 130–176.

ІЛЮСТРАЦІЇ

	болото		вал
	джерело, струмочок		рів
	канал		траншеї, розкопи
	яр		рівень сучасної поверхні
	очерет		дерн, лісова підстилка
	пасовище		чорні суглинки (орний шар)
	кущі		чорні суглинки
	широколистяні ліси		перевідкладені чорні суглинки
	хвойні ліси		чорні «масні» суглинки
	сад		перевідкладені чорні «масні» суглинки
	польові та лісові дороги		сірі суглинки
	шосейні дороги		перевідкладені сірі суглинки
	житлові та господарські будівлі		супіски
	культові споруди		перехідний горизонт
	кладовище		світлі лесові суглинки
	лінії електропередач		темні лесові суглинки
			перевідкладені лесові суглинки
			вапнякова порода
			вугілля, зола
			глиняна вимазка, кераміка

Умовні позначення

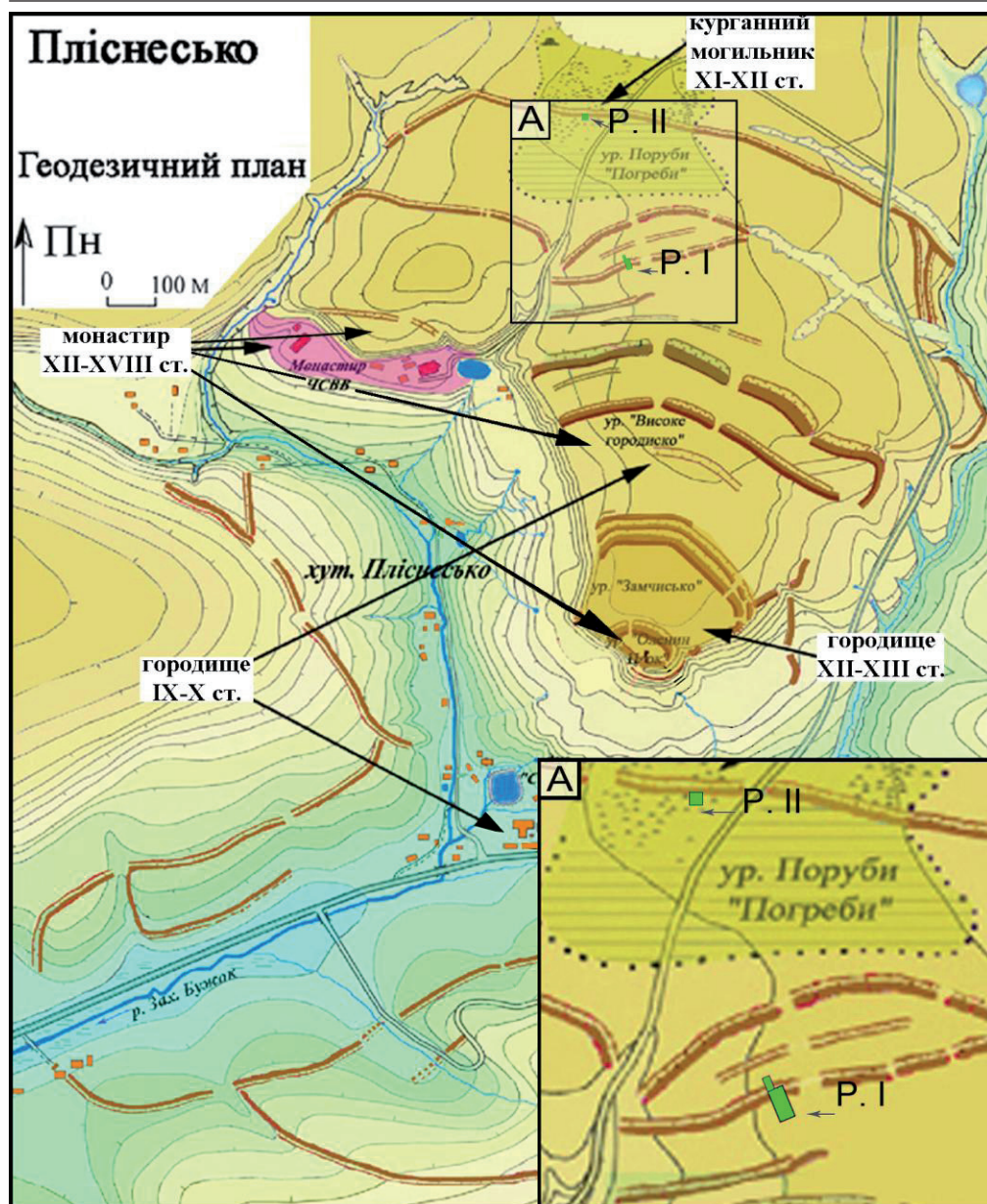

Рис. 1. План Пліснеського археологічного комплексу та місця закладання розкопів I, II, 2016 р. /експедиція АІКЗ "Давній Пліснеськ"/ (за М. Филипчуком, доопрацьовано автором).

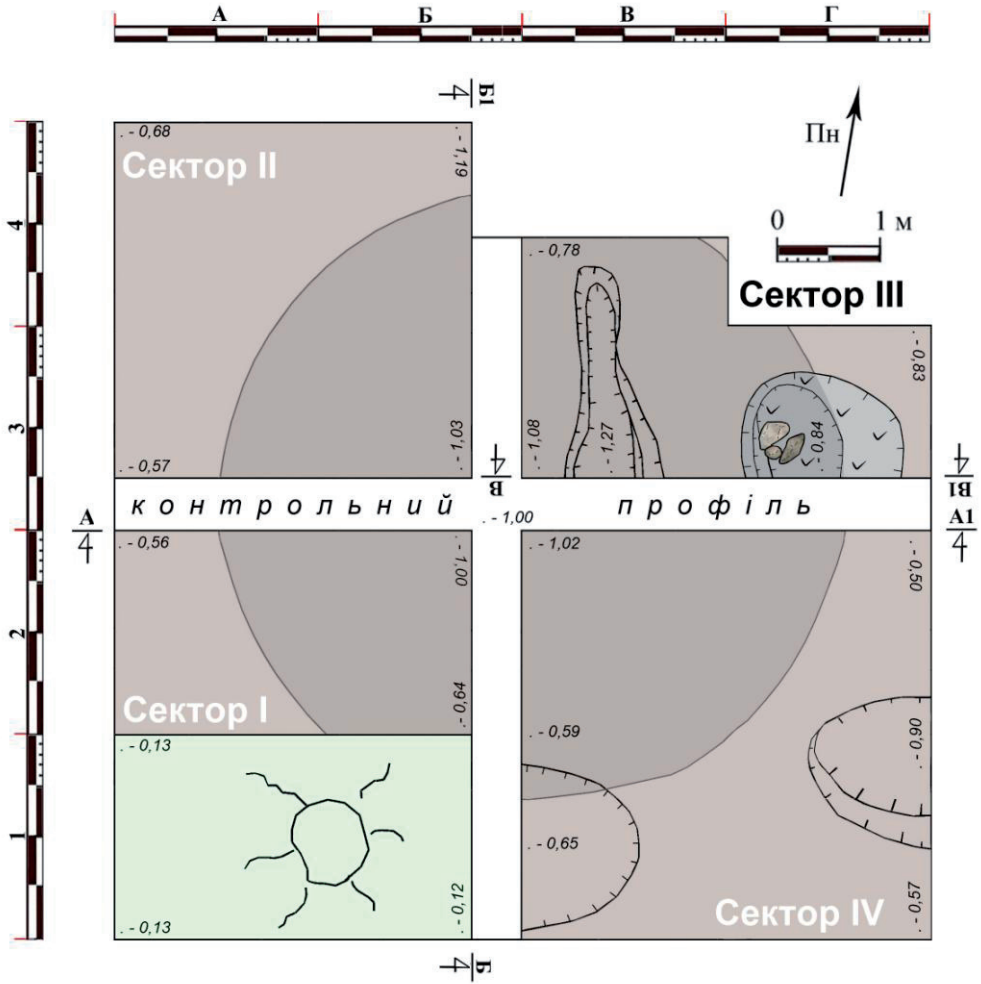

Рис. 2. Розкоп II. Планіграфія. Курган – об'єкт № 1.

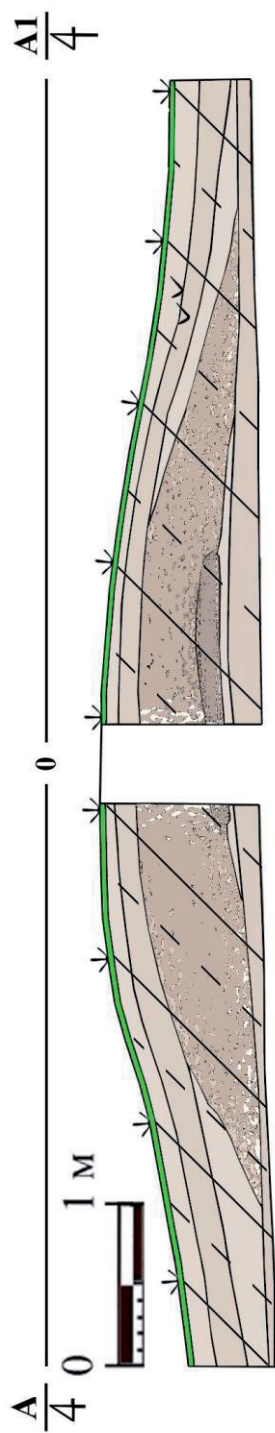

Рис. 3. Розкоп II. Стратиграфічний зріз А-А1.

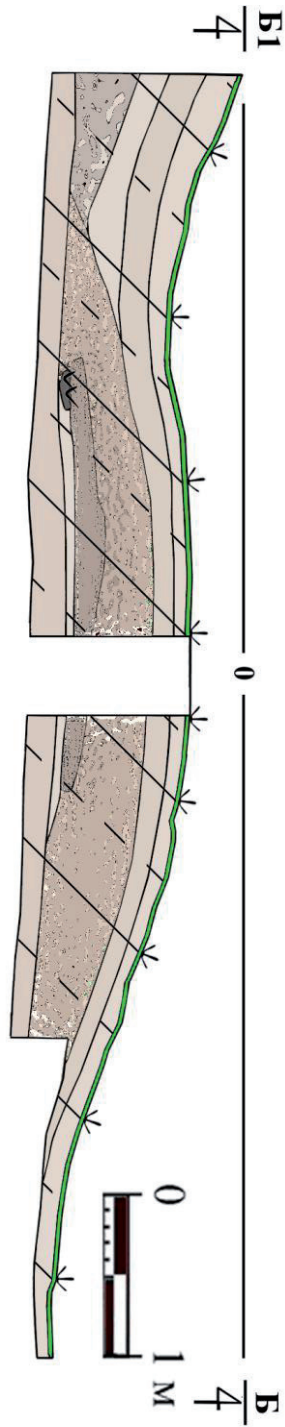

Рис. 4. Розкоп II. Стратиграфічний зріз Б–Б1.

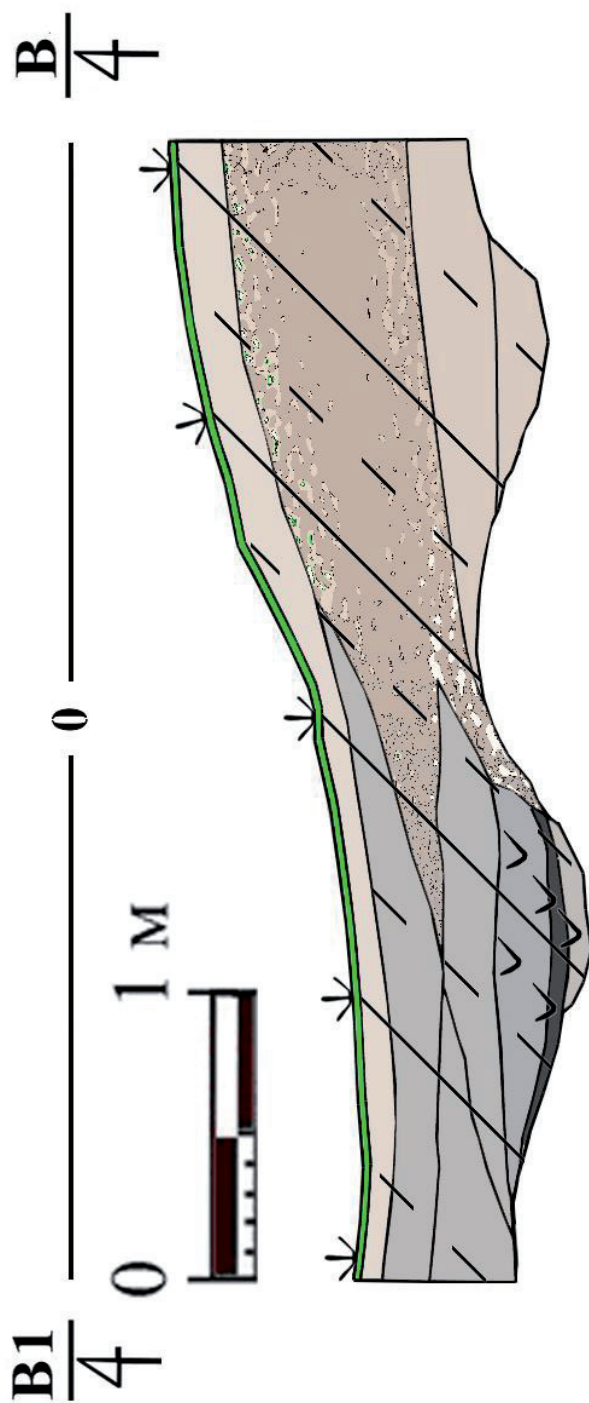
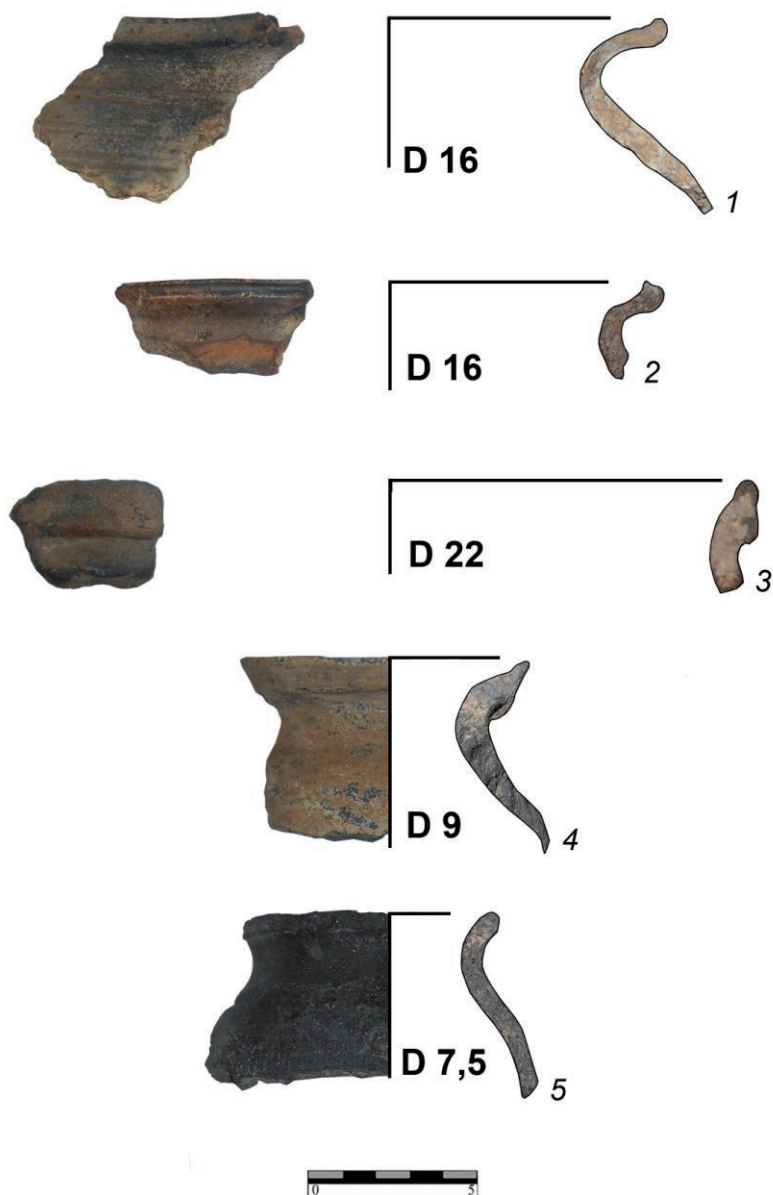

Рис. 5. Розкоп II. Стратиграфічний зріз B–B1.

Рис. 6. Розкоп II. Фрагменти керамічних кружальних виробів:
1 – фр. вінець (об. № 1, кв. А 3, гл. 0,42–0,45 м);
2 – фр. вінець (об. № 1, кв. Г 1, гл. 0,40–0,50 м);
3 – фр. вінець (об. № 1, кв. Г 3, гл. 0,45–0,50 м);
4, 5 – фр. вінець (об. № 1; яма з тризною, in situ; кв. Г 3, гл. 0,75–0,77 м).

Фото 1. Розкоп II. Курган. Сектор IV.

Фото 2. Розкоп II. Курган. Сектори IV (ліворуч) та III (праворуч).

**PRELIMINARY RESULTS OF THE INVESTIGATION OF
THE BARROW IN “PORUBY” TRACT
(PLISNESK ARCHAEOLOGICAL COMPLEX) IN 2016**

Andrij Fylypchuk*, Galyna Fylypchuk**

*Communal Institution of Lviv Regional Council

“Administration of Historical and Cultural Reserve “Ancient Plisnesk”

V. Vynnychenko St. 14, Lviv, 79008, e-mail: archandrij@ukr.net

***The Institute of Ethnology of National Academy of Sciences of
Ukraine Svobody Av. 15, Lviv, 79000, e-mail: galsoloviy@ukr.net*

The key results of the investigation of the barrow at necropolis in
“Poruby” tract in 2016 are published.

Key words: Plisnesk archaeological complex, Plisnesk, necropolis,
barrow, Old Russ period.